

ΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΕΤΙΕΝ ΜΠΑΛΙΜΠΑΡ ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Για την επινόηση της πολιτικής

Ο Γάλλος μαρξιστής φιλόσοφος Ετιέν Μπαλιμπάρ δίνει σήμερα την τρίτη και τελευταία δημόσια διάλεξη του στην πόλη μας, σε εκδήλωση που οργανώνει ο «Χώρος Μαρξ Θεσσαλονίκης» στο αμφιθέατρο του Διακηγορικού Συλλόγου, στη Διαγώνιο. Το θέμα της αποφινής ομιλίας και της συζήτησης που θα ακολουθήσει είναι «Κράτος-έθνος και παγκοσμιοποίηση». Στο κείμενο που ακολουθεί μπορούμε να δούμε συνοπτικά τις ιδέες του Μπαλιμπάρ για τη σημερινή ιστορική συγκυρία. Διατρέχοντας δύο παραδείγματα κριτικής της ουτοπίας, αυτά του Μαρξ και του Φουκώ, ο φιλόσοφος δίνει επιγραμματικά την πρότασή του για το πώς μπορούμε να σκεφτούμε και να κάνουμε συλλογικά πολιτική σήμερα.

Ο μεγάλος σύγχρονος διανοητής Ετιέν Μπαλιμπάρ. Σε άλλες εποχές ιδεολογικών ζημιώσεων, μία τέτοια παρουσία και μάλιστα τρίμηρη στη Θεσσαλονίκη θα προκαλούσε μεγάλο ενδιαφέρον και θα άναβε συζητήσεις μέχρι πρωίας.

Το κείμενο αυτό αποτελεί μέρος του «Πρόλογου» του τελευταίου βιβλίου του Μπαλιμπάρ, «Droit de cité, culture et politique en démocratie», στις Editions de l'aube, 1998 (μετάφραση Θόδωρος Καραγιαννίδης, επιμέλεια Μιχάλης Μπαρτσόλης).

Από την ουτοπία στη φαντασία του ΕΤΙΕΝ ΜΠΑΛΙΜΠΑΡ

Το πρόβλημά μας, στα τέλη του αιώνα, είναι να αποσυνθούμε από την ουτοπία απελευθερώνοντας όλες τις δυνάμεις της φαντασίας. Η θέση αυτή, είμαι πεπεισμένος, δεν είναι πρωτότυπη, θα μπορούσε όμως να μας επιτρέψει να υπερβούμε τις στεφείς, αντιθέσεις ανάμεσα στην ηθική της αποθήκευσης και την ηθική ή την πολιτική της υπευθυνότητας που μας προκύπτουν κάθε τόσο.

Η ουτοπία -ατομική ή συλλογική- εγκλείει τη φαντασία μέσα στην εναλλαγή ρεαλισμού και μη πραγματικότητας, ενώ ο ρεαλισμός είναι βαθιά μη πραγματικός και με μία άλλη έννοια, το μη πραγματικό, δηλαδή το «αδύνατο», είναι αυτό χωρίς το οποίο καμία πραγματικότητα δεν μπορεί να σταθεί στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Είναι αναγκαίο άλλοτε να διαπιστώσουμε ότι με τη διαδικασία που σήμερα ορίζεται ως «παγκοσμιοποίηση» έχουν καταστραφεί ριζικά οι ίδιες οι βάσεις της κλασικής ουτοπίας. Αντ' αυτού, το ζήτημα της αλλαγής των θεσμών, με το αναπόσπαστο κομμάτι φαντασίας που περιέχει (επινόηση λέξεων, δικαιωμάτων, νέων τεχνικών για την έκφραση και την αντιπροσώπευση του συλλογικού ενδιαφέροντος, μεταποίηση των αξιών που αβρώνουν την «ιδιωτική» και τη «δημόσια» σφαίρα) έγινε αναπό-

φευκτό. Βρισκόμαστε μπροστά σε ένα καθαρό φιλοσοφικό δίλημμα.

Για να γίνει κατανοητό θα αναφέρω, εν συντομία, τις διατυπώσεις που κληρονομήσαμε από τον Μαρξ και τον Φουκώ, των οποίων η ασυμβατότητα των φιλοσοφιών καθιστά τελικά τη σύγκρισή τους ακόμα πιο σημαντική.

Από πολύ νωρίς, το γνωρίζουμε άλλοτε, ο Μαρξ είχε επιλέξει ως στόχο τον ουτοπικό σοσιαλισμό. Η σημασία όμως αυτής της κριτικής αποκρυστάλλισε από τη λανθασμένη αντίληψη της εναλλαγής του ουτοπικού σοσιαλισμού με τον επιστημονικό σοσιαλισμό. Ο επιστημονικός σοσιαλισμός, κι αυτό πρέπει να το πούμε ξεκάθαρα, δεν είναι το αντίθετο του ουτοπικού σοσιαλισμού (όπως ο επιστημονικός καπιταλισμός, αυτός των βροβαίων Νόμπελ της οικονομίας, δεν είναι το αντίθετο του ουτοπικού καπιταλισμού στον οποίο θα ενάριθμόντου, με φυσικό τρόπο, τα συμπεριφέροντα των ανθρώπων). Πρόκειται περισσότερο για την κατάληξη, τη μεταφορά σε μια θετικιστική γλώσσα.

Η σημασία της μαρξικής κριτικής της ουτοπίας δεν πρέπει να αναζητηθεί από τη μεριά της επιστήμης (της οποίας η λειτουργία είναι τελείως διαφορετική η ακριβής γνώση) αλλά από τη μεριά της πρακτικής και επαναστατικής της αντίληψης.

«Αλλαγή του κόσμου» ή καλύτερα εναλλακτική λύση στην εξέλιξη του κόσμου, η οποία έμοιαζε αναπόφευκτη, όπως αντικειμενικά αυτή εγγράφεται στις αντιθέσεις και τους αγώνες, στην αδυναμία των κυρίαρχων τάσεων να πραγματοποιηθούν χωρίς δυσβάσταχτους καταναγκά-

σμούς για όλο και μεγαλύτερες μάζες ανθρώπων. Και συνεπώς, στις αντιστάσεις που αυτές προκαλούν.

Από τη μεριά του ο Φουκώ (για τον οποίο ο στοχασμός της έννοιας της αντίστασης του ήταν ξένος) αντέταξε στην ουτοπία όχι την κίνηση μαζικών αλλαγών, αλλά αυτό που ο ίδιος αποκαλούσε ετεροτοπία, της οποίας προπαθούσε να περιγράψει και να ταξινομήσει τις υπάρχουσες ποικίλες μορφές.

Οι μορφές αυτές τοποθετούνται, γενικά, στα περιθώρια της κοινωνίας, δρουν με τη σειρά τους πάνω της και πληρούν μια ουσιαστική λειτουργία στη ρύθμιση των διαφορών της, σε μικρή ή μεγάλη κλίμακα: τόποι αποκλεισμού ή αντίθετα πειραματισμού, κανονικοποίησης ή παρέκκλισης, οίκοι ανοχής, κατασκήνωσεις, θέατρα, φυλακές, μουσεία, κηφό... αναρωτιέται εντέλει κανείς ποιος θεσμός δεν έχει μια ετεροτοπική διάσταση και αν θα μπορούσε να ζήσει χωρίς αυτήν. Το σημαντικό στον Φουκώ βρίσκεται στο ότι τονίζει όχι την αντίφαση ενός γίγνεσθαι, τις ασυμπίλιντες συγκρούσεις, αλλά την ετερογένεια των κοινωνικών συμπεριφορών που απειθαρχούν σε κάθε κανονικοποίηση, που είναι περισσότερο σύνθετες ή είναι σηματοδωμένες από την παραδόξότητα που κανονίζει τα πάντα. Πρέπει επίσης να επισημάσουμε ότι ο Μαρξ και ο Φουκώ εξερευνούν, ο καθένας με τον τρόπο του, μια σημαντική διάσταση της πολιτικής, που είναι η ανάδυση της υποκειμενικότητας στο κοινωνικό πεδίο, όχι σαν το «απόλυτο» άλλο της, αλλά ως η οικεία και αναγκαία της διαφορά, το αντίτιμο της αναπόφευκτης

κίνησής ή της «ιστορικότητας» της.

Ας επανέλθουμε λοιπόν στα προβλήματα που θέτει η κριτική της ουτοπίας στο σύγχρονο κόσμο. Θα αναφέρω, εν συντομία, ότι η παγκοσμιοποίηση έκρουσε τον κώδωνα για τις μεγάλες κλασικές μορφές, ιδιαίτερα στο μέτρο που αυτές εγγράφονται στον ορίζοντα του «κοσμολογικού», ο οποίος ήταν η άλλη όψη, η φανταστική συμπύκνωση και το ζήτημα τιμής των πραγματικότητων του Κράτους Δικαίου (Rechtstaat) και εξουσίας (Machtstaat), επέκταση σε παγκόσμια διάσταση του ονείρου της αρμονίας της Ιδεώδους Πολιτείας (Citta ideale), ορίζοντας όλης της σύγχρονης σκέψης της προόδου όπου θα μπορούσαμε να φανταστούμε πως η κυριάρχηση του πλανήτη, η ενοποίηση του ανθρώπινου είδους στους κόλπους ενός ενιαίου χώρου ανταλλαγών, διανοητικής επικοινωνίας και καταμερισμού της εργασίας θα συνέπιπτε με την επίλυση των φυλετικών ή εθνικών αναταραχών, την κατάργηση των πιο απαράδεκτων μορφών ανισότητας και καταπίεσης ανθρώπου από άνθρωπο.

Είναι αυτό το όραμα, που κάτω από τα μάτια μας, με το τέλος του ανταγωνισμού των «δύο στρατοπέδων» με την αυξανόμενη αλληλοεξισχόρηση των πληθυσμών «Βορρά-Νότου» με την αιμοσταγή απόσυρση της Νέας Διεθνούς Τάξης και των ανθρωπιστικών της προθέσεων «εν συντομία ό,τι ονομάζουμε παγκοσμιοποίηση-τελείως διαλυμένο ολοκληρωτικά. Φαίνεται τελικά ότι η ενότητα του ανθρώπινου είδους, που τελικά πραγματοποιήθηκε στους κόλπους ενός νέου κόσμου, υπαγόμνη στη ίδιες οικονομικές ρυθμίσεις, αντιμετώπιζε τα ίδια περιβαλλοντικά προβλήματα, υπό την επιτήρηση των ίδιων δορυφορών παρατήρησης, μοιάζει περισσότερο με «τον πόλεμο όλων εναντίον όλων», αυτό που ο Hobbes περιγράφει ως φυσικό καθεστώς, παρά σαν ένας δημόσιος ή πολιτικός χώρος. Φαίνεται πως ο πολλαπλασιασμός των «οικονομικών κρίσεων» της επικοινωνίας συνεχίζει να ενισχύει την αδιαφορία μας στις δυστοχίες, ακόμα και τις πιο κοντινές σε μας, μεταφορώνοντας τις σε θέμα (όπως το είδαμε στη Βοσνία, τη Ρουάντα ή την Αλγερία) και να αναδιηρηγεί τη διάκριση ανάμεσα σε «υπεράνθρωπους» και «υποάνθρωπους» (θα λέγαμε «ανθρώπους για πέταμα»), την οποία είχαμε οριστικά απορρίψει.

Τέλος της ουτοπίας λοιπόν, μιας και έχουμε πραγματικά περάσει πέ-

ρα από τις συνθήκες πραγματώσής της. Ίσως γι' αυτό, η ουτοπία δεν επιβιώνει διανοητικά παρά μόνο μέσα από εκφυλισμένες μορφές, αντιθέμενες μεταξύ τους τεχνοκρατικά προγράμματα ή μεσαιωνικές εξαγγελίες...

Σε ό,τι με αφορά δεν αποφαίνομαι καθόλου πως η φαντασία (imagination) δεν έχει θέση στην πολιτική και πως θα έπρεπε να αρκείται με τη διαχείριση των αναπόφευκτων, τη διευθέτηση των περιθωρίων ή την ελαχιστοποίηση, όσο γίνεται, του ανθρώπινου κόστους. Σκέφτομαι όμως περισσότερο για μια φαντασία (imagination) του παρόντος παρά τη φαντασία του μέλλοντος. Και πάνω απ' όλα πιστεύω πως πρέπει να εξασκήσουμε αυτή τη φαντασία στο πεδίο της θεσμικής δημιουργίας, με τη συλλογική και πρακτική, νομική και συμβολική της διάσταση.

Παραδείγματα χάριν, κι αν' αυτό επανέρχεται ακόμα, πρέπει να αναλάβουμε τον εκδημοκρατισμό του εομοχ του συνόρου, αυτή την κατ'εξοχήν αντιδημοκρατική συνθήκη των ίδιων των δημοκρατιών, πράγμα που δεν είναι και μικρή πρόκληση. Είναι αυτό που αποκαλώ φαντασία (fiction) με την πλήρη έννοια του όρου: η φαντασία (fiction) ως παραγωγή του πραγματικού μέσα από την ίδια την εμπειρία, ως γνώση και δράση αδιαχώριστα ενωμένες, ως εξέγερση που καταλήγει στη συγκρότηση (και το μετασχηματισμό) των υπάρχοντων θεσμών. Η άμεση επικαιρότητα μιας υποδεικνύει χωρίς περτορισμούς κάποιους τέτοιους τύπους: το καθεστώς των ξένων μέσα στο «έθνος» ή η αναπαράσταση της διαφοράς μεταξύ ομοεθνών και ξένων.

Δεν πρόκειται κυρίως για την κατάργηση αυτής της διαφοράς -μια τέτοια κατάργηση δεν θα 'ταν μόνον το τέλος των διαφορών που κάνουν τον πολιτισμό, μα θα στερούσε το νόημα και από την σημαντική έννοια της φιλοεθνίας- αλλά για το πέρασμα από μια λειτουργία διάκρισης σε μια λειτουργία αμοιβαιότητας, και από τα τοπικά ανοήματα στην αλληλεγγύη και τις συγκρούσεις του παγκόσμιου χώρου. Χωρίς αμφιβολία, δεν πρόκειται παρά μόνο για ένα παράδειγμα και δεν πρέπει να απομονώσουμε από άλλα διακυβεύματα, όπως αυτό της εργασίας ή της πολιτισμικής απόστασης και της θρησκείας. Εκτιμώντας όμως το δρόμο που διανύουμε τα τελευταία 10-20 χρόνια, το παράδειγμα αυτό μας επιτρέπει να αντισταθούμε στο μηδενισμό.

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ:

Δεν πήρα ακόμη κεφάλια...

ΑΘΗΝΑ.

Εμφάνιση πολιτικού αρχηγού έκανε χθες ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος στην ομάδα του, με την οποία άρχισαν οι εργασίες της επίσης συνεδρίασης της Ιεράς Συνόδου της Ιεραρχίας της Εκκλησίας. Εξαπέλυσε «πυρά»

εναντίον αυτών που του αμφισβητούν και προειδοποίησε εμπέως ότι, ακόμα και αν «δεν πήρε κεφάλια» μέχρι στιγμής, δεν θα διστάσει να το πράξει μόλις χρειασθεί. Ο Αρχιεπίσκοπος μίλησε για όλους και για όλα. Η ομιλία του, που εκτείνεται σε 94 (!) σελίδες, πρόκειται να συνεχιστεί και σήμερα.

Ο κ. Χριστόδουλος υπεραμύνθηκε του ρόλου του ως πρώτος μεταξύ ίσων, απάντησε σε αυτούς που τον κατηγορούν ότι μόνο μιλά χωρίς να πράττει, διέψευσε τους ισχυρισμούς περί κακών σχέσεων με το Πατριαρχείο.

Εξήγησε ότι δεν έχει ακόμη ξεπεράσει τα όρια και ούτε έχει διανοηθεί να το πράξει, προειδοποίησε όμως ότι δεν θα ανεχθεί σε καμία περίπτωση, επειδή τάχα είναι νέος Αρχιεπίσκοπος, όπως είνε, να υποβαθμιστεί ο εκκλησιαστικός του ρόλος ή να υιοθετηθεί μετέ ή όση του, ως πρώτου, με επιχειρήματα που αντλούνται από ύποπτες σκοπιμότητες, προσωπικές αντιθέσεις και ανθρώπινα πάθη. «Όσοι σκέπτονται να επωφεληθούν της ευκαιρίας της ανάδειξης νέου Αρχιεπισκόπου για να βγάλουν παλιά

αποθήμενα και να αλλοιώσουν το πλκτευμα της Εκκλησίας, ματαιοπονούν», είπε χαρακτηριστικά. «Δεν θέλω να πάρω το κεφάλι κανενός», συνέχισε «Θέλω να δώσω την ευκαιρία να αποδείξουν τις ικανότητές τους και τη συνέπεια στις υπηρεσίες τους», συνέχισε. Μιλώντας για το πρόβλημα των αρέσεων, έκανε αναφορά στο υπουργείο Εξωτερικών, το οποίο, όπως είπε, αγνόησε την Εκκλησία ως προς τη συμμετοχή της στην επιτροπή που συγκροτήθηκε για τη μελέτη του θέματος της θρησκευτικής ελευθερίας στη χώρα μας.

Για την επίσκεψη του Πάπα στην Ελλάδα, είπε ότι κακώς εμφανίζεται η Εκκλησία να φοβάται την ελευσού του. Αναφερόμενος στις σχέσεις με το Πατριαρχείο τόνισε ότι διαφεισθήκαν οι «Κασοάδες» για να προσθέσει ότι οι δύο Εκκλησίες αναγνρίζουν αμοιβαία την τιμή και την αξία της άλλης.

Τέλος, αναφέρθηκε στην ίδρυση σχολής για την επιμόρφωση των στελεχών της Εκκλησίας, στην οποία θα μπορούν να φοιτούν και οι μέλλουσες σύζυγοι ιερέων.